

65 yaşlı professorun arzuları

Elşad Qurbanov: Nəslə kəsilməkdə olan bitkilərin öyrənilməsi, bərpası və qorunması mütləq görülməli işlərdir

Qədim Oğuz elində, Zəngəzur mahalının Urud kəndində gənclərin ali məktəbə daxil olması vətən borcu qədər vacib və müqəddəs vəzifə sayılırdı. Bunun nəticəsidir ki, cəmi 100-dək ailənin yaşadığı bu kiçik kənddə demək olar, hər ailədən bir alim çıxırdı. İndi Azərbaycanın tanınmış alimlərindən olan, biologiya elmləri doktoru, professor Elşad Qurbanov da ziyalıları, elm adamları ildə ad çıxarmış bu kəndin ictimai mühitindən bəhrələnməyə təhsilin və elmin ən yuxarı pillələrindəki yüksələn bilən alimlərdən biridir. Hazırda Bakı Dövlət Universitetində (BDU) Botanika kafedrasının müdiri vəzifəsində çalışan Elşad Qurbanov həm də Milli Elmlər Akademiyasının müxbir üzvü kimi böyük bir elmi görüvə sahibdir.

Elşad müəllimlə 65 illik yubileyi günündə yaşadığı evdə görüşdük. O, elmi fəaliyyətindən, nailiyyətlərindən, özünün alim kimi arzularından, qarşıdakı planlarından söhbət açdı. Maraqlı söhbətini dinləyərkən bir daha əmin olduq ki, ömrünün 40 ildən çoxunu botanika elminin inkişafına həsr etmiş Elşad Qurbanovun elmi nailiyyətləri təkcə onun özünün deyil, həm də Azərbaycan cəmiyyətinin qazancıdır. Bununla belə, əsl ziyalı nümunəsi göstərərək özünü müstəqil Azərbaycanın adı vətəndaşı sayır, "hamı kimi, mən də Azərbaycan uğrunda mübarizə aparandanam, xalqımı, Vətənim, torpağımı sevirəm, bütün insanlara, bəşəriyyətə bol məhəbbətim var" deyir.

Elşad Qurbanovun elmin üst mərtəbələrinə gedən yolları heç də rahat olmayıb. Özünün də dedi ki, bu yolda xeyli çətinliklərlə, təzadlarla qarşılaşıb. Bakıdakı 8 nömrəli Tibb Məktəbini fərqlənmə diplomu ilə bitirdikdən 6 il sonra, 1979-cu ildə Azərbaycan Dövlət Universitetinə (indiki BDU) daxil olarkən botanika sahəsi üzrə alim olacağını qarşısına məqsəd qoyub: "O zaman mənə elə gəlirdi ki, BDU-nun tələbəsi olan kəs müəllimlik etməklə kifayətlənməzdi. Ola bilərdi ki, kimlərsə qarşısında hansısa maneələr olsun, amma istedad, bacarıq və istək varsa onu müvəqqəti gecikdirmək olar. Mən də xeyli maneələrlə qarşılaşmışdım, aspiranturaya daxil olmaq mənim üçün asan olmamışdı. O zaman 15 iddiaçıdan yalnız 5 nəfəri aspiranturaya daxil olmuşdu ki, onlardan da biri mən idim. Aspiranturada oxuyarkən dissertasiyanı 3 ildən tez hazırlamışam. Ancaq müxtəlif səbəblərdən müdafiə gecikdirildi. Çünki SSRİ miqyasında müttəfiq respublikalara münasibət heç də birmənalı deyildi. Xüsusən də İslam dinindən olan insanlara daha çox maneələr yaradılırdı. Hər yerdə xristianları qabağa çəkirdilər, digər dinin nümayəndələrini arxa plana köçürürdülər. Lakin mən bu çətinliklərin hamısını keçib öz məqsədimə nail ola bildim. Elmlər namizədi, elmlər doktoru, dosent, professor, Elmlər Akademiyasının müxbir üzvü ola bildim".

Biliyi və bacarığı sayəsində bu çətin mərhələləri geridə qoyan Elşad Qurbanov indi Azərbaycan elminin zirvəsindədir. Onun adı Azərbaycan elminin inkişafında əməyi olan ən məşhur alimlərin sırasında yer alır. Məhz əməyinin nəticəsidir ki, elmi əsərləri dünyanın hər yerində öyrənilir, çoxlu dövlət təltifləri, müqəddərləri, ən əsası isə yolunu davam etdirə biləcək çoxlu aspirantları var. Aspirantlarını özünün ən dəyərli nailiyyətlərindən hesab edən professor bildirir ki, indiyədək öyrəndiklərini, bildiklərini onlara çatdırmaq mənim ən böyük uğurumdur: "Bacardığımı, bildiyimi gənc nəsle öyrədə bilərəmsə, bu, böyük nailiyyətimdir. Elmi fəaliyyətimdən qazandıqlarıma gəlincə, Milli Elmlər Akademiyasının müxbir üzvü seçilməyim, möhtərəm Prezidentimiz cənab İlham Əliyevin mənə "Tərəqqi" medalı ilə təltif etməsi, Azərbaycan təhsilinin bayraqdarı olan BDU-da böyük bir kafedrasının müdiri kimi bugünkü fəaliyyətiməməyime verilən böyük qiymətdir. Mən uzun müddət BDU-da İmtahan Qərgahının sədri, Böyük Elmi Şuranın katibi olmuşam. Hazırda dekan və kafedra müdiri vəzifəsini tutmaq üçün yaradılan komissiyanın katibiyəm. Bunların hamısı elmi nailiyyətlərimə, pedaqoji fəaliyyəti-

mə verilən qiymətlərdir".

65 yaşlı professor elmi nailiyyətlərindən danışarkən özündən əvvəlki alimləri ehtiramla xatırlayır. Onun sözlərinə görə, onlar Azərbaycan elminə böyük xeyir veriblər. Amma onlar Azərbaycanda səhralıqların olduğu fikrini qəbul etmirdilər. Halbuki Kür-Araz ovalığında və Naxçıvan Muxtar Respublikasında böyük səhralıqlar var və bunu ilk dəfə Elşad Qurbanov elmi əsaslarla sübut edib: "Mən isbat edə bildim ki, Azərbaycanda səhra bitkiləri var, bu, Naxçıvanda Araz çayının sol sahilində böyük bir ərazidir, o cümlədən Kür-Araz ovalığının əksər hissəsi. Mən bunu elmi cəhətdən isbat etdikdən sonra bütün elmi ictimaiyyət, o cümlədən SSRİ və Azərbaycan alimləri qəbul etdilər ki, bəli, doğrudan da Azərbaycanda səhra ərazilər və səhra bitkilikləri var. Sonrakı dövrlərdə mən "Psevdo makkı" bitkilik tipi haqqında ilk dəfə yazmışam. Amma mən bu mövzunu işləyib başa çatdırdıqdan və səbəbləri müəyyənləşdirdikdən sonra Azərbaycanda yeni bitkilik tipi kimi meydana gəldi. Çoxlu sayda bitkiləri yeni yayılma areallarını müəyyənləşdirmişəm. Yeni ölkəmizdə 5000-ə qədər bitki növü varsa, bunların içərisində 270-ə qədər Azərbaycanın özünə məxsusdur, qa-

lanları isə kənardan gələn bitkilərdir. Həmin bitkilərin haradan gəldiyi, necə məskunlaşdığı, hansıların nəslə kəsilməkdə olduğunu, bu bitkiləri necə qoruyub saxlamaq problemini araşdırmaqla məşğul olmuşam".

Elşad Qurbanovun elmi nailiyyətləri arasında "Atropatan vilayətinin onun flora və bitkiçiliyi" adlı kitabı xüsusilə diqqəti cəlb edir. Çünki bu kitab həm də daha çox tarixi mövzudan bəhs edir. Əslində isə həmin kitab onun doktorluq dissertasiyasının mövzudur. Professorun dediyinə görə, 1979-cu ildə aspirantura təhsili zamanı namizədlik dissertasiyasını müdafiə etmək üçün "Naxçıvançay hövzəsinin florası, bitkililiyi və onun fitomeliyativ əhəmiyyəti" mövzusunda dissertasiya yazmışam. "Mövzunu işləyərkən təsadüfən erməni alimi Armen Taxtacyanın "Floristiçeskiy oblasti zemli" kitabı əlimə keçdi. Həmin kitabda Taxtacyan Naxçıvanı, Kiçik Qafqazın cənub hissəsini, yeni Dağlıq Qarabağı və ətrafındakı rayonları erməni-İran əyalətinin tərkibində yarımayələt adlandırmışdı. Həmçinin xəritədə Azərbaycan ərazilərinin bir hissəsini Türkiyənin Anadolu hissəsinə birləşdirərək buranı Türkiyə ermənilərinin zonası kimi təqdim edirdi. Halbuki Atropatenanın hələ eramızdan əvvəl IV-II əsrlərdə indiki Azərbaycan dövlətinin ərazisi olduğu bəllidir. Amma Taxtacyan özünün qondarma əsərində ərazi etibarilə həm İrani başdan-başa götürür, həm Türkiyənin şimalını, Əfqanıstanın bir hissəsini, Azərbaycanın isə şimal və Xəzəryanı zonası istisna olmaqla bütün hissəsi erməni-İran əyaləti kimi təqdim edirdi. Bu kitabı vərəqlədikdən sonra qərara aldım ki, doktorluq dissertasiyasını mütləq bu mövzu üzrə işləyəcəyəm. Baxmayaraq ki, hələ 1980-ci illərin ortaları idi, Azərbaycanın dövlət müstəqilliyindən söhbət belə gedə bilməzdi. Amma gördük ki, erməni xislətli insanlar Azərbaycan Res-

publikasının ərazilərini xəritədən silərək erməniləşdiriblər. Bu, bir Azərbaycan alimi kimi mənə çox narahat edirdi və qərara gəldim ki, Taxtacyanın uydurma və yalanlarına cavab verməliyəm. Mən qarşıma qoyduğum məqsədlərə nail ola bildim, döyüş-döyüşə dissertasiyamı hazırladım, SSRİ-nin süqutu ərəfəsində müdafiə edə bildim".

Professor erməni alimin tarixi gerçəkliyi saxtalaşdırmaq cəhdlərinə qarşı ortaya qoyduğu sanballı elmi işi ilə bağlı maraqlı bir əhvalatı da xatırlayır. Onun sözlərinə görə, 2009-cu ildə Taxtacyan 100 yaşında dünyasını dəyişdikdən 1-2 ay sonra Rusiyada onun 100 illik yubileyinə həsr olunmuş konfrans keçirmək qərarına gəliblər. O vaxt bütün MDB ölkələrindən alimləri həmin konfransa dəvət ediblər. Amma Azərbaycan haqlı olaraq, Taxtacyanın 100 illik yubileyinə həsr olunmuş konfransa özünün nümayəndə heyətini göndərməkdən imtina edib. Səbəbi isə onunla izah edilib ki, Taxtacyan elmdən daha çox milli məsələlərlə və siyasətlə məşğul olub və o, "Floristiçeskiy oblasti zemli" kitabında Azərbaycan Respublikasının ərazilərinin adlarını qeyri-qanuni olaraq erməniləşdirib: "Şəxsən mən bu məzmununda hazırladığım məktubu və "Atropatan vilayətinin flora və bitkiçiliyi" adlı kitabımı konfransa göndərdim. Konfransa cəmi 1 kitab göndərdiyi halda sonra çoxlu sifarişlər gəldi, hətta Avropa və Amerikadan "Atropatan vilayətinin flora və bitkiçiliyi" kitabını əldə etmək istəyirdilər. Təəssüf ki, o zaman bu kitabları hər sifarişçiyə göndərmək mənim imkanım xaricində idi. Sonradan Botanika İnstitutunun direktoru Valide xanım bu işi öz üzərinə götürərək mənim kitablarımdan həmin ölkələrə göndərdi. Məhz bu kitab təkcə MDB məkanında yox, Avropada da ermənilərin tarixi Azərbaycan ərazilərinin adlarını erməniləşdirdiyini sübut edən çox dəyərli cavab oldu. Yəni mənim bu kitabım Taxtacyanın yazdıqlarını sübutlarla təkzib edirdi. Mən "Atropatan vilayətinin flora və bitkiçiliyi" kitabını işləyib başa çatdırdandan sonra o xəritələr dünya ölkələri tərəfindən qəbul edilib və artıq bilinir ki, Atropatena doğrudan da Azərbaycan ərazisidir. Həmçinin mənim yazdığım kitabda Atropatenanın bitki örtüyü barədə xeyli fərqli məlumatlar var. Çünki mən müasir məlumatları kitabda daxil etmişdim, məndən 45-50 il öncə dünyaya gəlmiş Taxtacyan isə köhnə bilik qalıqlarına əsaslanırdı".

Ömrünün ahıl yaşına çatmaqda olan Elşad Qurbanov sonrakı elmi fəaliyyətində çoxlu planlarının olduğunu deyir. Onun sözlərinə görə, biomüxtəlifliyi öyrənməyə böyük vaxt tələb olunur, amma Azərbaycanda botaniklərin sayı çox azdır. Üstəlik nəslə kəsilməkdə olan bitkilərin öyrənilməsi, bərpası və qorunması üçün xeyli vaxt tələb olunur: "Bütün bunlar mütləq görülməli işlərdir. Bilmirəm bu işləri görməyə ömür çatacaq, ya yox, amma doğrudan da görülməli işlər çoxdur".

"...Allah planlaşdırdığınız bütün işləri həyata keçirmək üçün sizə fürsət versin, professor!" deyib yetmiş illik yubileyi ərəfəsində professorun yeni elmi nailiyyətlərini onun öz dilindən eşitmək arzusu ilə Elşad Qurbanovla sağollaşırıq.

Elxan Salahov,
"iki sahil"